

Ганчук О.В.,
асистент,
Криворізький ДПУ

ПРОБЛЕМА АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ ГЕОГРАФІЇ

В статье рассмотрены проблемы изучения познавательной деятельности студентов и учеников старших классов при изучении экономической географии. Проанализированные понятия „познавательная деятельность” и „познавательный интерес” в психолого-педагогической литературе.

In article problems of studying of cognitive activity of students and learning senior classes are considered at studying economic geography. Concepts cognitive activity and cognitive interest in the pedagogical literature are considered.

Метою статті є розкриття поняття „пізнавальна діяльність” у науковій літературі та розв’язання означених протиріч, що вимагає нових підходів до організації пізнавальної роботи у вищій школі, удосконалення форм навчання, впровадження в практику ефективних технологій, які сприятимуть розвитку пізнавальної діяльності та індивідуальних особливостей майбутніх фахівців.

Питання активізації пізнавальної діяльності студентів відносяться до числа найбільш актуальних проблем сучасної вищої школи. Активна позиція

студентів у процесі навчання безпосереднім чином відбивається на якості навчання – завдання, яке вища школа покликана вирішувати в першу чергу.

Провідним видом діяльності студентів є навчання, тому пошуки можливостей підвищення їхньої активності в цьому процесі будуть сприяти поліпшенню не тільки якості підготовки, але й формуванню активної особистості в цілому.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що існують різні шляхи підвищення активності студентів: це використання в навчальному процесі продуманої системи всього комплексу дидактичних принципів й особливо – принципу активності; відбір змісту навчального матеріалу; використання різноманітних форм проведення занять, методів і засобів навчання та ін.

Проблема активізації пізнавальної діяльності учнів не є новою. Вона розглядається в роботах педагогів, психологів, методистів. Так, у педагогіці даній проблемі присвячені роботи А.Н. Алексюка, Л.П. Аристової, Ю.К.Бабанського, В.І. Лозової, І.Я. Лернера, М.І. Махмутова, І.Ф.Харламова, Т.І. Шамової, Г.І. Щукіної та інших учених. Психологічні аспекти даної проблеми розглядаються в працях Л.С. Виготського, В.В. Давидова, А.Н.Леонтьєва, С.Д. Максимової, І.Ф. Талізінної та інших учених. Але разом з тим проблема формування пізнавальної діяльності студентів є не досить розробленою, оскільки в наявності сучасної вищої школи існують протиріччя: між індивідуальним характером засвоєння знань і фронтальною формою навчання; між потребою в діяльності і недостатнім рівнем пізнавальної активності та самостійності студентів; чіткою регламентацією структури групової роботи у ході екскурсії й необхідністю ефективно формувати пізнавальну діяльність студентів при проведенні екскурсії з географії.

Спираючись на загальну теорію діяльності, можна сказати, що діяльність – основа навчального процесу. Діяльність є головною характеристикою людини, що відрізняє її від тварини. Навчальна діяльність необхідна людині – без неї неможлива передача досвіду від покоління до покоління.

Диференціація діяльності усередині навчального процесу призвела до необхідності диференціювати такі поняття, як „навчальна діяльність” й „пізнавальна діяльність”. У психології ці два поняття чітко розрізняються. Поняття „навчальна діяльність” стосовно „навчання” розглядається як більш

широке, оскільки воно включає одночасно й діяльність навчаючого, і діяльність того, кого навчають. У цьому понятті укладена його соціальна сутність: без навчальної діяльності, як і без праці, суспільство не може розвиватися.

У процесі навчальної діяльності, як відзначає Г.І. Щукіна, підрастаюче покоління включається в систему суспільних відносин, у колективну діяльність, засвоює моральні цінності й соціальні норми. Ця форма співробітництва дитини й дорослого (учителя й учня) спрямована на здійснення загальної мети, вона завжди присутня в навчальній діяльності, становлячи її найважливішу характеристику [5, с.15].

Пізнавальна діяльність виконує певні функції:

1. Озброєння учнів знаннями, вміннями й навичками.
2. Сприяння вихованню світогляду, моральних, ідейно-політичних, естетичних якостей учнів.
3. Розвиток їхніх пізнавальних сил, особистісних якостей: активності, самостійності, пізнавального інтересу.
4. Виявлення й реалізація потенційних можливостей школярів.
5. Залучення учнів в пошукову й творчу діяльність [5, с.42].

Відомо, що ефективність навчання перебуває в прямій залежності від рівня активності учнів у навчальному процесі. Ще більше вона залежить від пізнавальної активності учнів: „Пізнавальна активність робить вплив на продуктивність навчання, на активізацію всієї навчальної діяльності. Цінність уроку найчастіше визначається через активність учнів” [5, с.18].

У літературі описані зовнішні ознаки активності учнів на уроці, до яких віднесені такі:

1. Ставлення до навчання (у чому учні бачать сенс навчання, регулярність й якість підготовки домашніх завдань).
2. Якість знань (знання матеріалу програми, вміння використати знання на практиці).
3. Характерні риси навчальної діяльності (розумова активність, зосередженість, стійкість уваги, загальний тонус у роботі, емоційно-вольові прояви, ступінь зовнішньої активності).
4. Ставлення до позаурочної пізнавальної діяльності (захопленість нею, системність, спрямованість й ін.) [1, с.5].

Дослідниця В.І.Лозова розробила рівні активності учнів у навчальному процесі. Перший рівень – відтворююча або репродуктивна активність.

Характеризується як генетично більше рання й елементарна форма прояву активності. На цьому етапі активності школяр прагне зрозуміти, запам'ятати й відтворити знання, опанувати способами їхнього застосування за зразком. Відмінною рисою цього рівня активності є нестійкість вольових зусиль школяра, відсутність у нього інтересу до поглиблення знань.

Другий рівень – інтегруюча активність, що характеризується прагненням школяра не просто зрозуміти й відтворити знання за заданим зразком, але й виявити сутність досліджуваного, виявити зв'язки між явищами й процесами, опанувати способами застосування знань у змінених умовах. Для цього рівня активності характерна більша стійкість вольових зусиль, прагнення школяра доводити почате до кінця. На цьому рівні прагнення учня до самостійного пошуку відповіді на його питання, що зацікавило, є епізодичним.

Третій рівень активності – це творчість учня. Його ще не можна дорівнювати до процесу зрілої творчості, але саме творча активність надає широкі можливості для розвитку всіх потенційних сил школяра. Даний рівень характеризується інтересом і прагненням глибоко проникнути в сутність досліджуваного, знаходячи для цієї мети новий спосіб. Показником творчої активності школяра можна вважати новизну, оригінальність, відхід від шаблону, несподіванка, доцільність, цінність [2, с.78].

Дослідниця Т.І. Шамова виділяє три рівні пізнавальної активності учнів. Перший рівень вона зв'язує з відношенням учня до навчання, що проявляється в інтересі до змісту засвоєваних знань і самому процесу діяльності. До другого рівня дослідниця відносить прагнення учнів проникнути в сутність явищ й їхніх взаємозв'язків, а також опанувати способами діяльності. До третього рівня пізнавальної активності ставиться мобілізація морально-вольових зусиль дітей, що вчать, по досягненню мети діяльності. Даний рівень оцінюється по тій послідовності й наполегливості, що проявляється у процесі навчання [4, с.52].

В основі пізнавальної діяльності лежить інтерес. У дидактиці фігурує особливий вид інтересу – пізнавальний інтерес. Його сфера – пізнавальна діяльність учнів, у процесі якої відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідних способів або вміннями й навичками, за допомогою яких учень одержує утворення. У педагогічному словнику зазначається, що „пізнавальний інтерес – це прагнення до пізнання, що виникло з активного відношення до предметів і явищ дійсності в процесі діяльності. Має своїм

фізіологічним механізмом орієнтовний або дослідницький рефлекс. В учнів пізнавальний інтерес є одним з найбільш значимих мотивів навчання. Ним вони найчастіше пояснюють своє відношення до навчального предмета або виду діяльності. Джерелом появи пізнавальних інтересів в учнів є книги, техніка, особисті спостереження, навчальні заняття, праця, що вимагає застосування знань, позакласна робота” [2, с.139]. У своєму дослідженні ми провели опитування – анкету серед учнів 10- х класів, майбутніх абітурієнтів Криворізького державного педагогічного університету. Десятикласникам пропонувалося визначити рівні розвитку пізнавального інтересу до економічної географії й установити: низький (Н), середній (З), високий(У) рівень. Дані були занесені в таблицю 1.

Таблиця 1

Визначення рівня пізнавального інтересу до економічної географії

Рівневі показники	Рівні %		
	Н	З	У
1. Позитивне відношення й інтерес до економічної географії	36	40	24
2. Володіння географічними уміннями, навичками, прийомами, засобами і знаннями	45	35	20
3. Почуття впевненості в успіху, стимулювання	41	33	26
Загальний % показник рівнів пізнавального інтересу до економічної географії	40,6	36	23,4

Наведені у таблиці 1 дані дозволяють говорити про те, що в учнів в основному переважає низький рівень (40,6%), а також середній (36%), високий же рівень складає усього 23,4%. Насторожує той факт, що в 36% респондентів відсутній інтерес і бажання займатися економічною географією. Це говорить про те, що учні не бачать зв'язків між процесами життєдіяльності і економічної географії, уроки ведуться нецікаво, немає зв'язку з життям. Як наслідок цього: у 45% учнів низький рівень володіння географічними знаннями, уміннями і навичками, а звідси почуття непевності

в собі й в успіху, тому учнів постійно мають потребу в стимулюванні. Усього 20% десятикласників володіє системою географічних знань, умінь і навичок, арсеналом прийомів і способів роботи з роздавальним матеріалом, таблицями. Причину даного положення можна змінити, використовуючи в навчальному процесі ділові ігри. Зібрані дані свідчать про те, що існує проблема у вивченні курсу економічної географії, і щоб виявити цю проблему, нами були проведені бесіда й анкетування вчителів географії. Метою виявлення служило визначення якими формами, засобами вони користуються при викладанні дисципліни. Отримані дані було занесено в таблицю 2

Таблиця 2

Використання активних методів навчання на уроках економічної географії

№	Різні завдання	10 кл. (%)	11 кл. (%)
1	Проблемні завдання	24	38
2	Вправи	27	34
3	Робота з таблицями, схемами	31	38
4	Ділові ігри	25	30

Отримані дані свідчать про те, що вчителі географії в 10-х класах, дуже мало (усього 25%) часу, приділяють діловій грі. Насторожує той факт, що проблемним завданням приділяється теж мало (24%) уваги при вивченні курсу економічної географії. Лише роботі з таблицями приділяється належний час (31%). Можна зробити висновок, що вчителі географії недостатньо часу приділяють такій формі навчання, як ділова гра, а звідси в учнів виникають різні труднощі при виконанні географічних завдань; у них низький рівень пізнавального інтересу до географії.

Наші спостереження за десятикласниками на уроках економічної географії дозволяють зробити висновки про те, що в основному переважають традиційні форми навчання, що жадають від учнів виконавських умінь і навичок, простого відтворення прочитаного в підручнику матеріалу. Тестування показало, що учні 10-х класів володіють матеріалом на середньому рівні. Аналіз контрольних робіт указує на те, що учні недостатньо володіють матеріалом в області економічної географії. В основному присутні оцінки незадовільні і задовільні (70%). Зібрані нами факти дозволяють говорити про те, що традиційне навчання, що засноване

на копіюванні і виконанні, не розвиває пізнавальний інтерес до уроків економічної географії. Учителі в основному використовують систему репродуктивних завдань, розрахованих на завчання і відтворення навчальної інформації, а це не забезпечує розвиток навичок географічного аналізу, географічного мислення. Вихід з положення, що створилося, варто шукати в зміні викладання економічної географії, у використанні на уроках географії ділових ігор. Подальшу роботу ми вбачаємо у розробці системи групової роботи студентів на заняттях з географії.

Список використаних джерел

1. Активизация познавательной деятельности младших школьников / Под ред. М.Н. Осиповой, Н.И. Качановой. - Мн.: 1987. - 111 с.
2. Лозовая В.И. Познавательная активность школьников. - Харьков: ХГУ, 1990. - 173 с.
3. Педагогический словарь. - В 2-х т. - М.: АПН РСФСР, 1960. - Т.1. - 774 с.
4. Шамова Т.И. Проблема стимулирования познавательной активности // Народное образование. - 1986. - № 3. - С. 38-44.
5. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. - М.: Просвещение, 1986. - 144 с.